

विषयः	ग्रामः	प्रखण्डः	जनपदः	राज्यम्
१. प्राथमिकशिक्षायाम् अधिगमफल निर्धारणम्	<ul style="list-style-type: none"> पठनस्य लेखनस्य अङ्कगणितविषयस्य च शिक्षणे प्रारम्भिकविद्यालयेषु बालानां का समस्या भवति? अपि अध्यापकाः नियमिततया विद्यालयम् आगच्छन्ति? पठनस्य, लेखनस्य गणितकौशलस्य च अध्यापने शिक्षकाः काः समस्याः अनुभवन्ति? तासां समस्यानां निवारणार्थं के पदक्षेपाः समाप्तिकरणेन छात्राणां ज्ञानार्जने कथं प्रभावः जातः? परीक्षाणां समाप्तिकरणेन छात्राणां ज्ञानार्जने कथं प्रभावः जातः? अपेक्षिताधिगमफलविषये अभिभावकः कथं शिक्षितव्याः? छात्राणां प्रदर्शने उत्कर्षं प्राप्तुं ते कथं नियोजितव्याः? बालान् प्रतिदिनं विद्यालयं प्रेषयितुं ते कथं प्रबोधितव्याः? 	<ul style="list-style-type: none"> पठनस्य लेखनस्य अङ्कगणितविषयस्य च शिक्षणे प्रारम्भिकविद्यालयेषु बालानां का समस्या भवति? पठनस्य, लेखनस्य गणितकौशलस्य च अध्यापने शिक्षकाः काः समस्याः अनुभवन्ति? उच्चप्राथमिककेषु माध्यमिकेषु च विद्यालयेषु गणितस्य विज्ञानस्य च स्तरं कथम् अस्ति? परीक्षाणां समाप्तिकरणेन छात्राणां ज्ञानार्जने कथं प्रभावः जातः? अपेक्षिताधिगमफलविषये अभिभावकः कथं शिक्षितव्याः? छात्राणां प्रदर्शने उत्कर्षं प्राप्तुं ते कथं नियोजितव्याः? बालान् प्रतिदिनं विद्यालयं प्रेषयितुं ते कथं प्रबोधितव्याः? अपि अध्यापकाः नियमिततया विद्यालयम् आगच्छन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? 	<ul style="list-style-type: none"> पठने लेखने गणितविषये च छात्रा वयोऽनुरूपं कौशलं न प्राप्तुवन्ति इति तत्र कानि कारणानि भवेयुः? विस्तारेण चर्च्यताम्। तेषां निवारणार्थं के पदक्षेपोः स्वीकरणीयाः? एतद्विषये उदाहरणपूर्वकान् उत्तमभ्यासान् निदिश्यताम् यैः उत्तमपरिणामाः अनुभूतोः। परीक्षाणां समाप्तिकरणेन छात्राणां ज्ञानार्जने कथं प्रभावः जातः? अपेक्षिताधिगमफलविषये अभिभावकः कथं शिक्षितव्याः? छात्राणां प्रदर्शने उत्कर्षं प्राप्तुं ते कथं नियोजितव्याः? बालान् प्रतिदिनं विद्यालयं प्रेषयितुं ते कथं प्रबोधितव्याः? अपि अध्यापकाः नियमिततया विद्यालयम् आगच्छन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? 	<ul style="list-style-type: none"> पठने लेखने गणितविषये च छात्रा वयोऽनुरूपं कौशलं न प्राप्तुवन्ति इति तत्र कानि कारणानि भवेयुः? विस्तारेण चर्च्यताम्। तेषां निवारणार्थं के पदक्षेपोः स्वीकरणीयाः? परीक्षाणां समाप्तिकरणेन छात्राणां ज्ञानार्जने कथं प्रभावः जातः? अपेक्षिताधिगमफलविषये अभिभावकः कथं शिक्षितव्याः? छात्राणां प्रदर्शने उत्कर्षं प्राप्तुं ते कथं नियोजितव्याः? बालान् प्रतिदिनं विद्यालयं प्रेषयितुं ते कथं प्रबोधितव्याः? अपि अध्यापकाः नियमिततया विद्यालयम् आगच्छन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्?
२. माध्यमिककोच्च-माध्यमिकशिक्षण-विस्तार	<ul style="list-style-type: none"> भवतां प्रखण्डे कति माध्यमिकविद्यालयाः उच्चमाध्यमिकविद्यालयाः च सन्ति? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकव्यवस्थाः सन्ति किं यथा प्रयोगशालाः बालिकानां शौचलयाः? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकसंख्याकाः शिक्षकाः सन्ति किम्? अपि सर्वे शिक्षकाः नियमिततया विद्यालये उपस्थिताः भवन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? 	<ul style="list-style-type: none"> भवतां प्रखण्डे कति माध्यमिकविद्यालयाः उच्चमाध्यमिकविद्यालयाः च सन्ति? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकव्यवस्थाः सन्ति किं यथा प्रयोगशालाः बालिकानां शौचलयाः? विज्ञानप्रयोगशालायाः सङ्गणकशालायाः च स्थितिः कीदृशी? एतैषाम् उन्नव्यर्थं किं कर्तुं शक्यते? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकसंख्याकाः शिक्षकाः सन्ति किम्? 	<ul style="list-style-type: none"> अपि अस्मिन् जनपदे आवश्यकसंख्याकाः माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयाः सन्ति? यदि न तर्हि माध्यमिकोच्च-माध्यमिकशिक्षणार्थं के उपायाः प्रस्ताविताः? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकव्यवस्थाः सन्ति किं यथा प्रयोगशालाः बालिकानां शौचलयाः? विज्ञानप्रयोगशालायाः सङ्गणकशालायाः च स्थितिः कीदृशी? एतैषाम् उन्नव्यर्थं किं कर्तुं शक्यते? 	<ul style="list-style-type: none"> अपि अस्मिन् जनपदे आवश्यकसंख्याकाः माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयाः सन्ति? यदि न तर्हि माध्यमिकोच्च-माध्यमिकशिक्षणार्थं के उपायाः प्रस्ताविताः? माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकव्यवस्थाः सन्ति किं यथा प्रयोगशालाः बालिकानां शौचलयाः? विज्ञानप्रयोगशालायाः सङ्गणकशालायाः च स्थितिः कीदृशी? एतैषाम् उन्नव्यर्थं किं कर्तुं शक्यते?

	<ul style="list-style-type: none"> ● अभिभावकाः छात्राणां पाठ्यक्रम-पाठ्यचर्याविषये कथम् अवगताः भवेयुः? ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु नियमिततया बालिकाः प्रेषयितुम् अभिभावकाः कथं सम्बोधितव्याः? 	<p>नियमितशिक्षकाः उत अनुबन्धशिक्षकाः? गणितस्य विज्ञानस्य आङ्ग्लभाषायाः च शिक्षकाः कीदृशाः?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रारम्भिकोत्तरशिक्षणस्य विस्तारः कथं भवेत् येन संपूर्णदेशस्य प्रत्येकं बालः विद्यालयीशिक्षणं पूर्णं कर्तुम् अवसरं प्राप्नुयात्? ● माध्यमिकशिक्षणे देशस्य भौगोलिकसामाजिकविषमतां कथं सम्बोधयितुं शक्यते? ● अपि माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु सङ्गणकाः सन्ति तथा किं तेषाम् उपयोगः क्रियते? ● अपि आवश्यकसंख्यकाः विभिन्नविषयाणां शिक्षकाः माध्यमिकोच्चमाध्यमिक-विद्यालयेषु सन्ति। अपि शिक्षकाः नियमिततया उपस्थिताः भवन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? ● अभिभावकाः छात्राणां पाठ्यक्रम-पाठ्यचर्याविषये कथम् अवगताः भवेयुः? ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु नियमिततया बालिकाः प्रेषयितुम् अभिभावकाः कथं सम्बोधितव्याः? 	<p>एतैषाम् उन्नव्यर्थं किं कर्तुं शक्यते?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकसंख्याकाः शिक्षकाः सन्ति किम्? नियमितशिक्षकाः उत अनुबन्धशिक्षकाः? गणितस्य विज्ञानस्य आङ्ग्लभाषायाः च शिक्षकाः कीदृशाः? ● प्रारम्भिकोत्तरशिक्षणस्य विस्तारः कथं भवेत् येन संपूर्णदेशस्य प्रत्येकं बालः विद्यालयीशिक्षणं पूर्णं कर्तुम् अवसरं प्राप्नुयात्? ● माध्यमिकशिक्षणे देशस्य भौगोलिकसामाजिकविषमतां कथं सम्बोधयितुं शक्यते? ● अपि माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु सङ्गणकाः सन्ति तथा किं तेषाम् उपयोगः क्रियते? ● अपि आवश्यकसंख्यकाः विभिन्नविषयाणां शिक्षकाः माध्यमिकोच्चमाध्यमिक-विद्यालयेषु सन्ति। अपि शिक्षकाः नियमिततया उपस्थिताः भवन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? ● अभिभावकाः छात्राणां पाठ्यक्रम-पाठ्यचर्याविषये कथम् अवगताः भवेयुः? ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु नियमिततया बालिकाः प्रेषयितुम् अभिभावकाः कथं सम्बोधितव्याः? 	<ul style="list-style-type: none"> ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु आवश्यकसंख्याकाः शिक्षकाः सन्ति किम्? नियमितशिक्षकाः उत अनुबन्धशिक्षकाः? गणितस्य विज्ञानस्य आङ्ग्लभाषायाः च शिक्षकाः कीदृशाः? ● प्रारम्भिकोत्तरशिक्षणस्य विस्तारः कथं भवेत् येन संपूर्णदेशस्य प्रत्येकं बालः विद्यालयीशिक्षणं पूर्णं कर्तुम् अवसरं प्राप्नुयात्? ● माध्यमिकशिक्षणे देशस्य भौगोलिकसामाजिकविषमतां कथं सम्बोधयितुं शक्यते? ● अपि माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु सङ्गणकाः सन्ति तथा किं तेषाम् उपयोगः क्रियते? ● सार्वजनिकमाध्यमिकशिक्षणार्थम् आर्थिकव्यवस्थाः काः सन्ति? PPP (सर्वकार-निज-सहकारिता) Model कथं अनुपालितं भवेत् किं CSR(केंद्र-राज्य-सहमति) अर्थयोजना एतस्य कृते उपयुक्ता भवेत्? ● सार्वजनिकमाध्यमिकशिक्षणं सुनिश्चितं कर्तुम् आवासीय-विद्यालयानां भूमिका कीदृशी? ● अपि आवश्यकसंख्यकाः विभिन्नविषयाणां शिक्षकाः माध्यमिकोच्चमाध्यमिक-विद्यालयेषु सन्ति। अपि शिक्षकाः नियमिततया उपस्थिताः भवन्ति? यदि न तर्हि किं करणीयम्? ● अभिभावकाः छात्राणां पाठ्यक्रम-पाठ्यचर्याविषये कथम् अवगताः भवेयुः? ● माध्यमिकोच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु नियमिततया बालिकाः प्रेषयितुम् अभिभावकाः
--	---	--	---	--

<p>३. व्यावसायिकशिक्षणस्य दृढीकरणम्</p>		<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसायमूलकपाठ्यक्रमार्थं कौशलवृद्धिपरककार्यक्रमार्थं च काः व्यवस्थाः सन्ति? ● कथं प्रकारकाः व्यवसायमूलकाः पाठ्यक्रमा भवतां छात्राणां कृते उपयोगिनः भवेयुः? ● कानिभवतां मौलिक-कलाशिल्पस्थापत्यानि तथा पारम्परिक-कौशलानि सन्ति येषां कृते विद्यालयेषु प्रशिक्षणं दातुं शक्यते? ● किं विद्यालयेषु परामर्शविभागः संयुक्त भवेत् यः छात्राणां रुचेः अभिज्ञानं कुर्यात् यत् शिल्प/उद्योग/सेवाकार्येषु अन्यकौशलेषु च तस्य रुचिः अस्ति तथा तस्य संवर्धनं भवेत् अपि प्रत्येकं छात्रस्य कौशलविकासार्थं क्रमद्वियोजना भवेत्। यदि एवं तर्हि कस्मिन् स्तरे? ● अपि बालानां कृते शीलत्व-परीक्षा (Aptitude Test) भवेत्? 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसायमूलकपाठ्यक्रमार्थं कौशलवृद्धिपरककार्यक्रमार्थं च काः व्यवस्थाः सन्ति? ● कथं प्रकारकाः व्यवसायमूलकाः पाठ्यक्रमा भवतां छात्राणां कृते उपयोगिनः भवेयुः? ● कानिभवतां मौलिक-कलाशिल्पस्थापत्यानि तथा पारम्परिक-कौशलानि सन्ति येषां कृते विद्यालयेषु प्रशिक्षणं दातुं शक्यते? ● किं विद्यालयेषु परामर्शविभागः संयुक्त भवेत् यः छात्राणां रुचेः अभिज्ञानं कुर्यात् यत् शिल्प/उद्योग/सेवाकार्येषु अन्यकौशलेषु च तस्य रुचिः अस्ति तथा तस्य संवर्धनं भवेत् अपि प्रत्येकं छात्रस्य कौशलविकासार्थं क्रमद्वियोजना भवेत्। यदि एवं तर्हि कस्मिन् स्तरे? ● अपि बालानां कृते शीलत्व-परीक्षा (Aptitude Test) भवेत्? 	<p>कथं सम्बोधितव्याः?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसायमूलकपाठ्यक्रमार्थं कौशलवृद्धिपरककार्यक्रमार्थं च काः व्यवस्थाः सन्ति? ● कथं प्रकारकाः व्यवसायमूलकाः पाठ्यक्रमा भवतां छात्राणां कृते उपयोगिनः भवेयुः? ● कानिभवतां मौलिक-कलाशिल्पस्थापत्यानि तथा पारम्परिक-कौशलानि सन्ति येषां कृते विद्यालयेषु प्रशिक्षणं दातुं शक्यते? ● राजस्य आर्थिकप्रगत्यर्थं कथं प्रकारकाः कौशलविकासः छात्रेषु आवश्यकः? ● उपयोगीकौशलानां प्रशिक्षणं दातुम् उद्योगानां सहयोगः/समावेशः कथं करणीयम्? ● किं विद्यालयेषु परामर्शविभागः संयुक्त भवेत् यः छात्राणां रुचेः अभिज्ञानं कुर्यात् यत् शिल्प/उद्योग/सेवाकार्येषु अन्यकौशलेषु च तस्य रुचिः अस्ति तथा तस्य संवर्धनं भवेत् अपि प्रत्येकं छात्रस्य कौशलविकासार्थं क्रमद्वियोजना भवेत्। यदि एवं तर्हि कस्मिन् स्तरे? ● अपि बालानां कृते शीलत्व-परीक्षा (Aptitude Test) भवेत्?
<p>४. विद्यालयी परीक्षाव्यवस्थायां संशोधनम्</p>			<ul style="list-style-type: none"> ● अपि भवान् सतत-समग्र-मूल्याङ्कनस्य पक्षधरः ? यदि न, किमर्थम्? तस्य उचितः विकल्पः किं स्यात् इति विषये भवतः मतम् किम् अस्ति? ● सर्वः उत्तीर्णः स्यात् इति नीतिः (No detention policy) छात्राणाम् अधिगमपरिणामस्य वृद्धौ किं सहायिका 	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि भवान् सतत-समग्र-मूल्याङ्कनस्य पक्षधरः ? यदि न, किमर्थम्? तस्य उचितः विकल्पः किं स्यात् इति विषये भवतः मतम् किम् अस्ति? ● सर्वः उत्तीर्णः स्यात् इति नीतिः (No detention policy) छात्राणाम् अधिगमपरिणामस्य वृद्धौ किं सहायिका जाता? यदि न, तस्य कारणानि कानि? तथा तस्य

			<p>जाता? यदि न, तस्य कारणानि कानि? तथा तस्य तपरिवर्तनार्थं के उपाया/ शक्यन्ते?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परीक्षाव्यवस्था कथं सुनियोजिता भवेत् यया छात्राणाम् समग्रविकासस्य क्रमशः मूल्याङ्कनं भवेत्? ● किम् अङ्कानां स्थाने ग्रेड-व्यवस्था छात्राणां चिन्तादरीकरण तथा उचितमूल्याङ्कने समर्था जाता? ● कानि संशोधननि सूचनीयानि यैः मूल्याङ्कनस्य उन्नतस्तरं साधयामः? 	<p>तपरिवर्तनार्थं के उपाया/ शक्यन्ते?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परीक्षाव्यवस्था कथं सुनियोजित भवेत् यया छात्राणाम् समग्रविकासस्य क्रमशः मूल्याङ्कनं भवेत्? ● किम् अङ्कानां स्थाने ग्रेड-व्यवस्था छात्राणां चिन्तादरीकरण तथा उचितमूल्याङ्कने समर्था जाता? ● कानि संशोधननि सूचनीयानि यैः मूल्याङ्कनस्य उन्नतस्तरं साधयामः?
<p>५. उत्कृष्टशिक्षक- निर्माणार्थम् अध्यापकाशिक्षणस्य सर्वाङ्गसंशोधनम्</p>		<ul style="list-style-type: none"> ● 	<ul style="list-style-type: none"> ● भवतः जनपदे प्रतिस्तर शिक्षकाणाम् अपर्याप्तसंख्यायाः समाधानार्थं के उपायाः विधीयन्ते? ● अपि पर्याप्तसंख्यकाः माध्यमिकविद्यालयीशिक्षिकाः सन्ति, विशेषतः गणितविषयस्य विज्ञानविषयस्य भाषाणां च कृते? तथा अपर्याप्तसंख्यायाः समाधानार्थं के पदक्षेपाः विधीयन्ते? ● सेवापूर्वशिक्षकाणां सेवारतशिक्षकाणां च क्षमताविकासार्थं के परामर्शाः दातुं शक्यते? ● अधिगमफलनिश्चयार्थम् अध्यापनस्य आजीविकारूपेण सम्माने, शिक्षकाणाम् आत्मोत्साहे तेषाम् उत्तरदायित्वं च अभिवृद्धिः कथं भवेत्? ● अध्यापकाशिक्षकाणां स्तरवृद्धिः कथं भवेत्? ● अपि पर्याप्तसंख्यकाः जिल्ला:शैक्षिक- 	<ul style="list-style-type: none"> ● भवतः राज्ये प्रतिस्तर शिक्षकाणाम् अपर्याप्तसंख्यायाः समाधानार्थं के उपायाः विधीयन्ते? ● अपि पर्याप्तसंख्यकाः माध्यमिकविद्यालयीशिक्षिकाः सन्ति, विशेषतः गणितविषयस्य विज्ञानविषयस्य भाषाणां च कृते? तथा अपर्याप्तसंख्यायाः समाधानार्थं के पदक्षेपाः विधीयन्ते? ● सेवापूर्वशिक्षकाणां सेवारतशिक्षकाणां च क्षमताविकासार्थं के परामर्शाः दातुं शक्यते? ● समग्रराज्ये अध्यापकाशिक्षणसंस्थानां समन्वये व्यवस्थापने च काः समस्याः सन्ति? ● अधिगमफलनिश्चयार्थम् अध्यापनस्य आजीविकारूपेण सम्माने, शिक्षकाणाम् आत्मोत्साहे तेषाम् उत्तरदायित्वं च अभिवृद्धिः कथं भवेत्? ● अध्यापकाशिक्षकाणां स्तरवृद्धिः कथं भवेत्? ● अपि पर्याप्तसंख्यकाः जिल्ला:शैक्षिक-

			<p>प्रशिक्षणसंस्था: (DIETs) राज्य-शैक्षिकानुसन्धान-प्रशिक्षणपरिषद: (SCERTs) अन्याश्च शिक्षकप्रशिक्षणसंस्था: विद्यमाना: सन्ति?</p> <ul style="list-style-type: none"> • अपि वयम् अनुसूचितजातिजनजाति-अल्पसंख्यकजनान् शिक्षणसेवाकार्ये आगन्तुं प्रोत्साहयितुं शक्नुमः? 	<p>प्रशिक्षणसंस्था: (DIETs) राज्य-शैक्षिकानुसन्धान-प्रशिक्षणपरिषद: (SCERTs) अन्याश्च शिक्षकप्रशिक्षणसंस्था: विद्यमाना: सन्ति?</p> <ul style="list-style-type: none"> • अपि वयम् अनुसूचितजातिजनजाति-अल्पसंख्यकजनान् शिक्षणसेवाकार्ये आगन्तुं प्रोत्साहयितुं शक्नुमः?
<p>६. युवशिक्षण (Adult Education) द्वारा तथा राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालयव्यवस्थाद्वारा ग्रामीणसाक्षरतोपरि बलम्: विशेषतः महिला-अनुसूचितजाति-अनुसूचितजनजाति-अल्पसंख्यकानामुपरि</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ग्रामे युवसाक्षरतायाः स्तरः कीदृशः? अपि निरक्षयणां कार्यक्षमसाक्षरतायाः कृते प्रयासः कृतः ? • युवासाक्षरताकार्यक्रमे कानि परिवर्तनानि अपेक्षितानि? • अपि पञ्चदशाधिके वयोगटे स्थितानां बालिकानां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालये पञ्जीकरणं जातम्? नियमितरूपेण विद्यालयगमने कानि विघ्नानि सन्ति? 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रखण्डे युवसाक्षरतायाः स्तरः कीदृशः? अपि निरक्षयणां कार्यक्षमसाक्षरतायाः कृते प्रयासः कृतः ? • युवासाक्षरताकार्यक्रमे कानि परिवर्तनानि अपेक्षितानि? • अपि पञ्चदशाधिके वयोगटे स्थितानां बालिकानां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालये पञ्जीकरणं जातम्? नियमितरूपेण विद्यालयगमने कानि विघ्नानि सन्ति? • महिला-अनुसूचितजाति-जनजाति-अल्पसंख्यकजनानां साक्षरतास्तरवृद्धयर्थं के पदक्षेपाः विधीयन्ते? • अपि एते वर्गाः युवासाक्षरताकार्यक्रमाणां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालय व्यवस्थायाः च लाभम् आसदयन्ति ? • प्रखण्डस्तरीयशैक्षिकप्रशासनेन छात्राणां शिक्षकाणां च नियमितोपस्थितिं सुनिश्चितं कर्तुं पदक्षेपः विधीयते? अपि प्रखण्डशैक्षिकाधारिणः विद्यालयेषु निरीक्षणं कुर्वन्ति, तथा तेषाम् अधिकतप्रदर्शनार्थं साहाय्यं कुर्वन्ति? • प्रखण्डस्य विद्यालयेषु शिक्षकाणाम् 	<ul style="list-style-type: none"> • जनपदे युवसाक्षरतायाः स्तरः कीदृशः? अपि निरक्षयणां कार्यक्षमसाक्षरतायाः कृते प्रयासः कृतः ? • युवासाक्षरताकार्यक्रमे कानि परिवर्तनानि अपेक्षितानि? • अपि पञ्चदशाधिके वयोगटे स्थितानां बालिकानां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालये पञ्जीकरणं जातम्? नियमितरूपेण विद्यालयगमने कानि विघ्नानि सन्ति? • महिला-अनुसूचितजाति-जनजाति-अल्पसंख्यकजनानां साक्षरतास्तरवृद्धयर्थं के पदक्षेपाः विधीयन्ते? • अपि एते वर्गाः युवासाक्षरताकार्यक्रमाणां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालय व्यवस्थायाः च लाभम् आसदयन्ति ? • जनपदस्तरीयशैक्षिकप्रशासनेन छात्राणां शिक्षकाणां च नियमितोपस्थितिं सुनिश्चितं कर्तुं पदक्षेपः विधीयते? • जनपदस्य विद्यालयेषु शिक्षकाणाम् उपलब्धता कीदृशी? उचितपठन-पाठनं सुनिश्चितं कर्तुं के उपायाः विहिताः ? • अपि युवशिक्षणकार्यक्रमाः अजीविका/ 	<ul style="list-style-type: none"> • राज्ये युवसाक्षरतायाः स्तरः कीदृशः? अपि निरक्षयणां कार्यक्षमसाक्षरतायाः कृते प्रयासः कृतः ? • युवासाक्षरताकार्यक्रमे कानि परिवर्तनानि अपेक्षितानि? • अपि पञ्चदशाधिके वयोगटे स्थितानां बालिकानां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालये पञ्जीकरणं जातम्? नियमितरूपेण विद्यालयगमने कानि विघ्नानि सन्ति? • महिला-अनुसूचितजाति-जनजाति-अल्पसंख्यकजनानां साक्षरतास्तरवृद्धयर्थं के पदक्षेपाः विधीयन्ते? • अपि एते वर्गाः युवासाक्षरताकार्यक्रमाणां राष्ट्रिय-मुक्त-विद्यालय व्यवस्थायाः च लाभम् आसदयन्ति ? • राज्यस्तरीयशैक्षिकप्रशासनेन छात्राणां शिक्षकाणां च नियमितोपस्थितिं सुनिश्चितं कर्तुं पदक्षेपः विधीयते? • राज्यस्य विद्यालयेषु शिक्षकाणाम् उपलब्धता कीदृशी? उचितपठन-पाठनं सुनिश्चितं कर्तुं के उपायाः विहिताः ? • अपि युवशिक्षणकार्यक्रमाः

		<p>उपलब्धता की दृष्टी? उचित पठन-पाठन सुनिश्चितं कर्तुं के उपाया: विहिता:?</p>	<p>नियुक्त्यर्थे अभिप्रेरिता: ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • कानि विशिष्ट कौशलानि आर्थिकनयिकवैशिष्ट्यानि बालिकाशिक्षणे सन्निविष्टानि स्यु:? 	<p>अजीविका:नियुक्त्यर्थे अभिप्रेरिता: ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • कानि विशिष्ट कौशलानि आर्थिकनयिकवैशिष्ट्यानि बालिकाशिक्षणे सन्निविष्टानि स्यु:? • अपि असर्वकारीयसंस्था द्वारा अथवा स्वतंत्रसंस्था द्वारा शिक्षणे उत्कर्षार्थम् के अपि उपाया: विहिता: तेषां क्रियत्प्रभाव: परिलिखित: ? • प्रशासन द्वारा योजनानां प्रयोगे का: समस्या: अनुभूता:?
<p>७. विद्यालये युवशिक्षणे च सूचना-प्रसारण तन्त्रव्यवस्थाया: प्रोत्साहनम्</p>	<ul style="list-style-type: none"> • प्रखण्डे कति प्रारम्भिकविद्यालया: माध्यमिकविद्यालयाश्च सूचना-प्रसारणतन्त्रस्य उपयोगं कुर्वन्ति? • ते काभि: समस्याभि: सम्मुखीना: भवन्ति? यथा – सङ्.गणकोपकरणानाम् अभाव:, प्रशासनदुर्व्यवस्था, सम्भरण (Maintenance) समस्या:, अन्या: चा समाधानोपाया: के भवितुं शक्यन्ते? • यत्र विद्यालयेषु ICT द्वारा पाठनं भवति किं तत्र छात्रा: उत्तमप्रदर्शनं कुर्वन्ति? अपि शिक्षका: ICT साहाय्येन पाठयितुम् उद्युक्ता: सन्ति अथवा अनिच्छां प्रकाशयन्ति? शिक्षकाणाम् अनिच्छाया: अथवा भीते: दूरीकरणार्थं कान् उपायान् चिन्तयितुं शक्नुम: ? • युवशिक्षणास्य प्रोत्साहनार्थम् ICT प्रयोगस्य के विभिन्नमार्गा: सन्ति? ICT प्रयोगे का: समस्या: भवन्ति, तासां समाधानं कथं भवेत्? 	<ul style="list-style-type: none"> • जनपदे कति प्रारम्भिकविद्यालया: माध्यमिकविद्यालयाश्च सूचना-प्रसारणतन्त्रस्य उपयोगं कुर्वन्ति? • ते काभि: समस्याभि: सम्मुखीना: भवन्ति? यथा – सङ्.गणकोपकरणानाम् अभाव:, प्रशासनदुर्व्यवस्था, सम्भरण (Maintenance) समस्या:, अन्या: चा समाधानोपाया: के भवितुं शक्यन्ते? • यत्र विद्यालयेषु ICT द्वारा पाठनं भवति किं तत्र छात्रा: उत्तमप्रदर्शनं कुर्वन्ति? अपि छात्रा: ICT माध्यमेन पठितुमुत्साहित:। अपि शिक्षका: ICT साहाय्येन पाठयितुम् उद्युक्ता: सन्ति अथवा अनिच्छां प्रकाशयन्ति? शिक्षकाणाम् अनिच्छाया: अथवा भीते: दूरीकरणार्थं कान् उपायान् चिन्तयितुं शक्नुम: ? • युवशिक्षणास्य प्रोत्साहनार्थम् ICT प्रयोगस्य के विभिन्नमार्गा: सन्ति? ICT 	<ul style="list-style-type: none"> • राज्ये कति प्रारम्भिकविद्यालया: माध्यमिकविद्यालयाश्च सूचना-प्रसारणतन्त्रस्य उपयोगं कुर्वन्ति? • ते काभि: समस्याभि: सम्मुखीना: भवन्ति? यथा – सङ्.गणकोपकरणानाम् अभाव:, प्रशासनदुर्व्यवस्था, सम्भरण (Maintenance) समस्या:, अन्या: चा समाधानोपाया: के भवितुं शक्यन्ते? • यत्र विद्यालयेषु ICT द्वारा पाठनं भवति किं तत्र छात्रा: उत्तमप्रदर्शनं कुर्वन्ति? अपि छात्रा: ICT माध्यमेन पठितुमुत्साहित:। अपि शिक्षका: ICT साहाय्येन पाठयितुम् उद्युक्ता: सन्ति अथवा अनिच्छां प्रकाशयन्ति? शिक्षकाणाम् अनिच्छाया: अथवा भीते: दूरीकरणार्थं कान् उपायान् चिन्तयितुं शक्नुम: ? • युवशिक्षणास्य प्रोत्साहनार्थम् ICT प्रयोगस्य के विभिन्नमार्गा: सन्ति? ICT प्रयोगे का: समस्या: भवन्ति, तासां समाधानं कथं भवेत्? • अपि ICT प्रयोगेण अधिगमपरिणामे 	

			प्रयोगे का: समस्या: भवन्ति, तासां समाधानं कथं भवेत्?	परिलक्षित-सत्प्रभावाणां सूचना विद्यते? <ul style="list-style-type: none"> विद्यालयीशिक्षणे गुणात्मकतां प्रभावकतां च प्राप्तुं कथं वयम् अधिकाधिक सूचन-प्रसारणतन्त्रस्य प्रयोगं समावेशं च कर्तुं शक्नुमः? विद्यालयेषु ICT प्रयोगस्य के मार्गाः सन्ति? विद्यालयेषु ICT प्रयोगस्य उत्कृष्टाः अभ्यासाः के सन्ति वर्ण्यन्ताम्?
८. छात्राणाम् अधिगमफले प्रगत्यर्थं विद्यालयशिक्षणे विज्ञानगणित-तन्त्रविषयाणाम् अध्यापने नूतनज्ञाननां बालशिक्षणशास्त्राणां प्रविधीनां विषये -	•	•	•	<ul style="list-style-type: none"> दशमकक्षायाः बोर्डपरीक्षायाम् अनुत्तीर्णेषु छात्रेषु अशीतिप्रतिशतं (80) दुर्बलविज्ञादुर्बलविज्ञानगणित शिक्षणकारणेन भवति। देशेऽस्मिन् वैज्ञानिक-मानवशक्ति प्रमुखविघ्नं भवित उच्चमाध्यमिकस्ते छात्राणां विज्ञानविषये न्यूनप्रवेशः तथा गुणहीनशिक्षणम् विज्ञानविषयः गणितविषयश्च विशेषध्यानम् अर्हतः। एतद्विषयं कथं सम्बोध्यामः। अधिगमफले उत्कर्षाय शिक्षणाधिगमप्रक्रियां उन्नततरां कर्तुं के क्रियात्मकोपायाः भवितुं शक्यन्ते? विद्यालयेषु पाठ्यचर्याविषये शिक्षणप्रविधिष्विषये च नूतनप्रयोगाः पद्धतीनां बहुरूपता च कथं प्रोत्साहिताः भवेयुः। शिक्षणस्तरं वर्धयितुं तन्त्राणां प्रभावपूर्णप्रयोगार्थं के विशिष्टपदक्षेपाः आवश्यकाः?
९. विद्यालयानां स्तरः मूल्याङ्कनम् व्यवस्थापनञ्च	<ul style="list-style-type: none"> अपि स्थानीयविद्यालयानां योग्यसञ्चालने व्यवस्थापनसमितिः सक्रिय? अपि विद्यालयानां सशक्तनिरीक्षण-व्यवस्थायाः पुनःस्थापना भवेत्? विद्यमानविद्यालयव्यवस्थापने कानि परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः? 	<ul style="list-style-type: none"> अपि स्थानीयविद्यालयानां योग्यसञ्चालने व्यवस्थापनसमितिः सक्रिय? अपि विद्यालयानां सशक्तनिरीक्षण-व्यवस्थायाः पुनःस्थापना भवेत्? विद्यमानविद्यालयव्यवस्थापने कानि परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः? 	<ul style="list-style-type: none"> अपि स्थानीयविद्यालयानां योग्यसञ्चालने व्यवस्थापनसमितिः सक्रिय? अपि विद्यालयानां सशक्तनिरीक्षण-व्यवस्थायाः पुनःस्थापना भवेत्? विद्यमानविद्यालयव्यवस्थापने कानि परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः? 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयानां गुणात्मकतामूल्याङ्कन व्यवस्थायाः मान्यताव्यवस्थायाः च विषये भवतः मतं किम्? अपि विद्यालयानां सशक्तनिरीक्षण-व्यवस्थायाः पुनःस्थापना भवेत्? विद्यमानविद्यालयव्यवस्थापने कानि परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः?

	<p>परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः?</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यालयानां प्रदर्शनस्य नियन्त्रणं कथं सुचारुरूपेण भवेत्? विद्यालयस्य प्रदर्शनोपरि समाजस्य कियत् नियन्त्रणं भवेत्? 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयानां प्रदर्शनस्य नियन्त्रणं कथं सुचारुरूपेण भवेत्? विद्यालयस्य प्रदर्शनोपरि समाजस्य कियत् नियन्त्रणं भवेत्? 	<p>परिवर्तनानि संस्तुतानि स्युः?</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यालयानां प्रदर्शनस्य नियन्त्रणं कथं सुचारुरूपेण भवेत्? विद्यालयस्य प्रदर्शनोपरि समाजस्य कियत् नियन्त्रणं भवेत्? विद्यालयशिक्षणे कानि प्रत्याह्वानानि सन्ति? विद्यालयानां गुणात्मकविकासार्थं के योग्यप्रस्तावाः सन्ति? अपि निर्बाधोत्तीर्णता नीतिः छात्राणाम् अधिगमे विद्यालयी व्यवस्थायां सहभागितायाम् च उपकारिणी भवति? विद्यालयानां स्तरसंरक्षणे विकासे च विद्यमानाः अनुभवाः कीदृशाः वास्तविक फलप्राप्तौ तेषाम् उन्नतिः च कथं भवेत्? 	<p>संस्तुतानि स्युः?</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यालयानां प्रदर्शनस्य नियन्त्रणं कथं सुचारुरूपेण भवेत्? विद्यालयानां प्रदर्शने विकासार्थं समाजस्य आधारं प्रयत्नं च कथं योजनाबद्धतया उपयोगं कर्तुं शक्नुमः? विद्यालयानां स्तरसंरक्षणे विकासे च विद्यमानाः अनुभवाः कीदृशाः वास्तविक फलप्राप्तौ तेषाम् उन्नतिः च कथं भवेत्?
<p>१०. समावेशी शिक्षायाः सशक्तीकरणम् अनुसूचित-जनजाति-अल्पसंख्यक-विशेष आवश्यकतानां छात्राणां कृते शिक्षा विशेषावश्यकछात्राणां कृते शिक्षा</p>	<ul style="list-style-type: none"> अनुसूचित-जनजाति-अल्पसंख्यक-विशेष आवश्यकछात्राणां शिक्षास्तरोऽन्नयार्थं किमोपायं क्रियते? दुर्बलवर्गस्य छात्राणां विद्यालयेषु अवधरणं-सुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विधीयन्ते? किञ्च अधिकं कर्तुं शक्यते? 	<ul style="list-style-type: none"> अनुसूचित-जनजाति-अल्पसंख्यक-विशेष आवश्यकछात्राणां शिक्षास्तरोऽन्नयार्थं किमोपायं क्रियते? दुर्बलवर्गस्य छात्राणां विद्यालयेषु अवधरणं-सुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विधीयन्ते? किञ्च अधिकं कर्तुं शक्यते? विशेषावश्यकतार्थं छात्राणाम् अवधारणसुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विहिताः? 	<ul style="list-style-type: none"> दुर्बलवर्गस्य छात्राणां विद्यालयेषु अवधरणं-सुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विधीयन्ते? किञ्च अधिकं कर्तुं शक्यते? विशेषावश्यकतार्थं छात्राणाम् अवधारणसुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विहिताः? अनुसूचितजाति-जनजाति-अल्पसंख्यक-विशेषावश्यकतार्थं छात्राणां शैक्षिकस्तरोन्नयानार्थं प्रखण्डस्तरे मण्डलप्रशासनः कमतिरिक्तमुपायं करोति? 	<ul style="list-style-type: none"> दुर्बलवर्गस्य छात्राणां विद्यालयेषु अवधरणं-सुनिश्चितं कर्तुं के विशेषपायाः विधीयन्ते? किञ्च अधिकं कर्तुं शक्यते? अनुसूचितजाति-जनजाति-अल्पसंख्यक-विशेषावश्यकतार्थं छात्राणां शैक्षिकस्तरोन्नयानार्थं के उपायाः विधीयन्ते? दुर्बलवर्गस्थ छात्राणां विद्यालयेषु अवधारणां सुनिश्चितं कर्तुं किं प्रावधानम् अस्ति? किं चाधिकं कर्तुं शक्यते?
<p>११. भाषायाः संवर्द्धनम्</p>	<ul style="list-style-type: none"> किं भवान् अनुभवं करोति यत् विद्यालयेषु एकाधिकभाषायाः अध्यापनस्य आवश्यकता अस्ति? यदि 	<ul style="list-style-type: none"> किं भवान् अनुभवं करोति यत् विद्यालयेषु एकाधिकभाषायाः अध्यापनस्य आवश्यकता अस्ति? यदि अस्ति चेत् 	<ul style="list-style-type: none"> किं भवान् अनुभवं करोति यत् विद्यालयेषु एकाधिकभाषायाः अध्यापनस्य आवश्यकता अस्ति? यदि 	<ul style="list-style-type: none"> किं भवान् अनुभवं करोति यत् विद्यालयेषु एकाधिकभाषायाः अध्यापनस्य आवश्यकता अस्ति? यदि अस्ति चेत् कासां भाषाणाम्?

	अस्ति चेत् कासां भाषाणाम्? विद्यालये वैदेशिकभाषायाः शिक्षणविषये भवतः विचारः कः? अस्या हानिलाभौ कौ?	कासां भाषाणाम्? विद्यालये वैदेशिकभाषायाः शिक्षणविषये भवतः विचारः कः? अस्या हानिलाभौ कौ?	अस्ति चेत् कासां भाषाणाम्? विद्यालये वैदेशिकभाषायाः शिक्षणविषये भवतः विचारः कः? अस्या हानिलाभौ कौ?	विद्यालये वैदेशिकभाषायाः शिक्षणविषये भवतः विचारः कः? अस्या हानिलाभौ कौ? ● प्राचीननवीभाषाणां सम्यक् मेलनं भवतु इति काचित् व्यापकभाषानीतिः भवेदिति?
१२. व्यापकशिक्षणम् - नीतिशिक्षा, शारीरिकशिक्षा, शिल्प-कलाशिक्षा जीवनकौशलञ्च	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि नैतिकमानवीमूल्यानां शिक्षणं भवतः विद्यालयेषु भवेत्? अपि विद्यालयेषु शिल्पकलायाः संवर्द्धनं एवञ्च अस्माकं समृद्धं सांस्कृतिक परम्परायाः विशेषशिक्षणं भवेत्? अस्य कार्यान्वयं विद्यालयेषु कथं भवेत्? तत्कार्यान्वयने काः समस्याः सन्ति? ● कतिविद्यालयेषु क्रीडाङ्गणम् अथ च विविध क्रीडासानानि सन्ति? विद्यालयः क्रीडायाः प्रचार-प्रसारं च कथं करोति? 	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि नैतिकमानवीमूल्यानां शिक्षणं भवतः विद्यालयेषु भवेत्? अपि विद्यालयेषु शिल्पकलायाः संवर्द्धनं एवञ्च अस्माकं समृद्धं सांस्कृतिक परम्परायाः विशेषशिक्षणं भवेत्? अस्य कार्यान्वयं विद्यालयेषु कथं भवेत्? तत्कार्यान्वयने काः समस्याः सन्ति? ● कतिविद्यालयेषु क्रीडाङ्गणम् अथ च विविध क्रीडासानानि सन्ति? विद्यालयः क्रीडायाः प्रचार-प्रसारं च कथं करोति? 	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि नैतिकमानवीमूल्यानां शिक्षणं भवतः विद्यालयेषु भवेत्? अपि विद्यालयेषु शिल्पकलायाः संवर्द्धनं एवञ्च अस्माकं समृद्धं सांस्कृतिक परम्परायाः विशेषशिक्षणं भवेत्? अस्य कार्यान्वयं विद्यालयेषु कथं भवेत्? तत्कार्यान्वयने काः समस्याः सन्ति? ● कतिविद्यालयेषु क्रीडाङ्गणम् अथ च विविध क्रीडासानानि सन्ति? विद्यालयः क्रीडायाः प्रचार-प्रसारं च कथं करोति? ● अपि निम्नलिखितः अभिचेष्टाः (activities) विद्यालयेषु अभ्यसिताः? अपि तदङ्गीकरणस्य आवश्यकता अस्ति? विषयेऽस्मिन् निर्देशनं पुरस्करोतु। ➤ NSS (राष्ट्रिय-सेवा-योजना) ➤ NCC (नेशलन कॅडेट कॉर्प्स) ➤ सामाजिककार्यम् (Social work) ➤ जनसामुदायिक कार्यक्रमः (Community outreach programmes) ● अपि भवतः स्थानीय विद्यालयाः सामाजिककार्यं केन्द्रीकृत्य अभिचेष्टन्ते? सत्यम् अथवा असत्यम्? यदि सत्यं तर्हि कतमं? : ➤ सामुदायिककार्यकलापाः यथा- हरितीकरणम्, स्वच्छता, ➤ मार्गनिर्मलीकरणम् इत्यादि ➤ संवाद-पथनाट्यादिवारा 	

			<p>हरितीकरणम्, स्वच्छता,</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ मार्गनिर्मलीकरणम् इत्यादि ➤ संवाद-पथनाट्यादिद्वारा सचेतनता अभियानमद्र ➤ साक्षरतानियोगकार्यक्रमाः अन्यत् च 	<p>सचेतनता अभियानमद्र</p> <ul style="list-style-type: none"> ● साक्षरतानियोगकार्यक्रमाः अन्यत् च
<p>१३. बालानां स्वास्थ्योपरि विशेषध्यानम्</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि भवन्तानुसारेण भवतः ग्रामे मध्याह्नभोजनयोजना बालानां साहाय्यं करोति? एतद् अधिरूप उपादेयकं कथं भवेत्? ● अपि मध्याह्नभोजनयोजनायाः क्रियान्वये कुत्रापि दोषः दृश्यते? तस्य निवारणार्थं भवतः विचारं यदि स्युः दीयताम्? ● बालानाम् उत्तमस्वास्थ्यस्य कृते के अन्य पदक्षेपाः विहितुं शक्यन्ते? यथा स्वास्थ्यपरीक्षणम् इत्यादि? ● अपि भवतः ग्रामे पूर्वप्राथमिकविद्यालयानां (आंगनबाड़ी) नियमितविद्यालयानां मध्ये सुसमन्वयं वर्तते। येन सर्वे बालाः षड्वर्षावधिं यावत् विद्यालयेषु प्रविष्टाः भवेयुः? ● बालानां स्वास्थ्योपरि अधिकं बलं दातुं के अन्ये पदक्षेपाः विहितुं शक्यन्ते? सन्ति केचित् राज्यस्तरीयप्रयोगाः येषां राष्ट्रस्तरेऽपि अनुकरणं संवर्धनं च भवेत्? 	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि भवन्तानुसारेण भवतः ग्रामे मध्याह्नभोजनयोजना बालानां साहाय्यं करोति? एतद् अधिरूप उपादेयकं कथं भवेत्? ● बालानाम् उत्तमस्वास्थ्यस्य कृते के अन्य पदक्षेपाः विहितुं शक्यन्ते? यथा स्वास्थ्यपरीक्षणम् इत्यादि? ● 	<ul style="list-style-type: none"> ● अपि भवन्तानुसारेण भवतः ग्रामे मध्याह्नभोजनयोजना बालानां साहाय्यं करोति? एतद् अधिरूप उपादेयकं कथं भवेत्? ● बालानाम् उत्तमस्वास्थ्यस्य कृते के अन्य पदक्षेपाः विहितुं शक्यन्ते? यथा स्वास्थ्यपरीक्षणम् इत्यादि? ● अपि भवतः ग्रामे पूर्वप्राथमिकविद्यालयानां (आंगनबाड़ी) नियमितविद्यालयानां मध्ये सुसमन्वयं वर्तते। येन सर्वे बालाः षड्वर्षावधिं यावत् विद्यालयेषु प्रविष्टाः भवेयुः? ● 	<ul style="list-style-type: none"> ● बालानां स्वास्थ्योपरि अधिकं बलं दातुं के अन्ये पदक्षेपाः विहितुं शक्यन्ते? सन्ति केचित् राज्यस्तरीयप्रयोगाः येषां राष्ट्रस्तरेऽपि अनुकरणं संवर्धनं च भवेत्?